

Социалната мобилност в ЕС

Въведение

Навсякъде в ЕС гражданите и правителствата на държавите членки изпитват все по-голяма загриженост, че — за първи път от десетилетия — по-младите поколения ще имат по-малко възможности за възходяща социална мобилност, отколкото поколенията преди тях. Тази загриженост се споделя от хората с ниски доходи и от средните класи. Настоящият доклад хвърля нова светлина върху дебата относно социалната мобилност в държавите — членки на ЕС, и предоставя нови факти за тенденциите на този вид мобилност между поколенията. В него се изследва до каква степен семейният произход определя перспективите на хората за социална мобилност през последните няколко десетилетия. Идентифицирани са основни пречки пред социалната мобилност и е направен преглед на политиките, имащи за цел насърчаване на възходящата социална мобилност и равните възможности, по-конкретно в областите грижи за деца, образование през ранното детство, училищно образование и пазар на труда.

Докладът е първият, в който са проучени моделите на социалната мобилност във всичките 28 държави членки. Разгледана е абсолютната социална мобилност (степената и характерът на структурната смяна на вида дейност и социалния напредък), както и относителната социална мобилност (или „социалната подвижност“), т.е. перспективите на хората за преминаване към по-висок професионален статус. За разлика от много от предходните разработки в тази област, в този доклад са анализирани количествени данни за моделите на социална мобилност за мъжете и жените поотделно, подчертавайки все по-голямото значение на измерението на пола. Качествената информация откроява най-неотложните въпроси за политическия дебат — основните бариери пред социалната мобилност и политиките за насърчаване на равни възможности и социална мобилност. В тези анализи професионалният статус е избран като основен показател за измерване на социалната мобилност.

Контекст на политиката

Стратегията „Европа 2020“ разглежда социалната мобилност основно с оглед на равните възможности: „Става дума за осигуряване на достъп и възможности за всички през жизнения цикъл.“ Европейската комисия постави въпроса със справедливостта сред основните си приоритети. Текущата консултация на

Европейската комисия за европейския стълб на социалните права показва негативното въздействие на разширяващите се неравенства върху социалната мобилност, като посочва неравнопоставения достъп до грижите за децата, образованието и здравеопазването като основни пречки пред постигането на равни възможности.

Проучването установи най-честите движещи фактори на дебата относно „справедливо общество“ в държавите членки (общество, в което хората имат равни възможности за постигане на добри условия на живот и достъп до ресурси), а именно: разширяващи се неравенства на доходите, намален достъп до обществените услуги, трайни неравенства в образованието, предаване на бедността между поколенията, широко разпространени неравенства между половете, интегриране на имигрантите, непотизъм и корупция, както и нарастващи регионални различия.

Основни констатации

- Структурните промени (промяна на структурата на професиите и брой на хората в различните професии) дават възможност за възходяща социална мобилност между три поколения през XX век.
- В по-ново време структурните размествания довеждат до по-големи сходства между абсолютната социална мобилност на мъжете и жените.
- Нивата на относителна социална мобилност в държавите — членки на ЕС, се сближават през XX век: те са по-близки за хората, родени през периода 1946—1964 г., отколкото за родените през периода 1927—1946 г. За родените след 1965 г. обаче се наблюдава забавяне на сближаването — ако не и нарастване на разликите — между отделните държави.
- В шест държави социалната подвижност нараства постоянно за трите изследвани групи: Белгия, Дания, Финландия, Гърция, Нидерландия и Словакия.
- В четири държави за групата хора, родени през периода 1965—1975 г., социалната подвижност намалява: Австрия, България, Франция и Швеция.
- В четири държави социалната подвижност (относителната мобилност) остава стабилна през изследвания период: Германия, Ирландия, Полша и Обединеното кралство.

- Социалната подвижност при мъжете отбелязва спад (особено за групата от 1965—1975 г.) в Австрия, България, Естония, Франция, Швеция и Обединеното кралство.
- Социалната подвижност при мъжете нараства в Германия и Испания. Тя отбелязва ръст и в Белгия, Дания, Финландия, Гърция, Нидерландия и Словакия — държавите, в които социалната подвижност е голяма и за двата пола.
- Социалната подвижност като цяло се променя по-малко за жените, отколкото за мъжете. Тя се повишава в Белгия, Чешката република, Финландия, Нидерландия и Обединеното кралство. От друга страна, социалната подвижност отбелязва спад в Австрия, Германия, Испания и Швеция.

Насоки за политиката

Политическият дебат относно социалната мобилност следва да бъде поставен в съответна рамка, за да се направи разлика между абсолютна социална мобилност и относителна социална мобилност и да се разбере какво означават тези понятия за политиката. Тълкуването на резултатите от проучването с оглед на предприемане на политически мерки трябва да вземе предвид характеристиките и качеството на данните, проучената популация и това как мобилността се определя от други методологически проблеми — всички тези фактори обуславят съществени разлики в резултатите. Доколкото констатациите показват, че социалният произход продължава да оказва силно въздействие върху перспективите в живота, лицата, разработващи политики на европейско, национално и регионално равнище, следва да отчетат неговото значение и да предприемат мерки за насърчване на равните възможности за възходяща социална мобилност, така че всеки човек, независимо от произхода си, да има възможност за реализиране на своя потенциал.

Освен това лицата, разработващи политики, следва да обсъдят показателите за социалната мобилност: Най-често използваните показатели за измерване на социалната мобилност, включително доходи и професия, са подбрани като мярка за стандарта на живот. Един от недостатъците е, че те се отнасят до хора, които имат установен професионален статус или стабилни доходи. Заинтересованите страни следва да проучат необходимостта от коригиране и доразработване на показателите, с оглед да бъдат отразени промените през по-ранните етапи на живота, например в образователния или трудовоправния статус.

Обсъждане на показателите за социална мобилност: Най-често използваните показатели за измерване на социалната мобилност включват доходите или професията. Заинтересованите страни могат да обсъдят необходимостта от коригиране и доразработване на показателите, с оглед да бъдат отчетени промените в пазара на труда (напр. изменение на структурата на работните места и нови форми на заетост) и по-широките аспекти на общественото развитие (например нарастващото значение на материалното благосъстояние).

Проучване на причините за успех или неуспех при насърчване на социалната подвижност: Шест държави (Белгия, Дания, Финландия, Гърция, Нидерландия и Словакия) са успели да поддържат през последните десетилетия високи нива на социална подвижност както за мъжете, така и за жените. Следва да се проучат основните движещи фактори за всичко това и да се установят причините за стагнацията — дори за спада — на подвижността в много държави (особено при хората, родени след 1964 г.).

Приоритет на мъжете от поколение X при изготвяне на политиките: По-голямо внимание следва да се обърне на намаляващите перспективи за по-добър живот на мъжете, родени след 1964 г., чиито перспективи са се влошили значително в много държави. Следва да бъдат въведени политики за обръщане на тази тенденция.

Установяване на бариерите пред равните възможности и премахването им: Институционалните бариери могат да бъдат премахнати чрез повече откритост на затворените професии или групи професии, като се създаде справедлив и прозрачен достъп до професиите и се преодолее непотизмът. Междувременно социалните инвестиции могат да насърчат равенството на възможностите, например като се подобри качеството и обхватът на образованието през ранното детство чрез предоставяне на компенсиращо финансиране за ученици в неравностойно положение и подобряване на достъпа до здравно обслужване.

Гарантиране, че икономически най-напредналите държави членки запазват акцента на своята политика върху равните възможности: Социалната подвижност едва ли ще продължи да нараства непрекъснато; тя е може би в стагнация в най-развитите държави — членки на ЕС. Тези държави следва да продължат да полагат усилия да останат социално подвижни и да осигурят възможности за новодошлите (етнически малцинства и имигранти).

Организирано групиране в образованието в полза на всички ученици: Подборът и групирането в ранна възраст са потенциална пречка за социалната мобилност. Когато обаче се основават на обективни стандарти и наблюдения, те могат също така да предотвратят преждевременното напускане на училище при не толкова ученолюбиви деца. Ударението при дебата трябва следователно да бъде не върху подбора в ранна възраст като такъв, а върху организирането му по такъв начин, че да бъде от полза за учениците с най-различни способности.

Полагане на усилия за намаляване на жилищната сегрегация: Съсредоточаването на домакинствата в неравностойно положение в специфични райони оказва негативно въздействие върху перспективите за по-добър живот на хората. Лицата, разработващи политики, по-специално на местно равнище, следва да обръщат по-голямо внимание на създаването на райони с по-разнообразни видове жилища и училища. Такова разнообразяване на средата може да смекчи последиците от социалните и икономическите неравенства.

Включване на социалната мобилност в препоръките за отделните държави: С оглед на това, че широките цели на социалната мобилност се състоят в насърчване на справедливи и равни перспективи за по-добър живот, най-важното е да се изпълняват препоръките на годишния обзор на растежа от 2016 г. относно инвестициите в хора и услуги. Препоръките за отделните държави трябва да си поставят последователно за цел премахване на неравенствата и насърчване на равните възможности.

Допълнителна информация

Пълният текст на доклада „Social mobility in the EU“ (Социалната мобилност в ЕС) може да се намери на: <http://bit.ly/efmobility>.

За допълнителна информация се свържете с Anna Ludwinek, ръководител изследвания, на електронен адрес: alu@eurofound.europa.eu.